

Marta Zabret: Prhutanja

DARINKA KLEMENC

Ne praznuje svojega rojstva samo država, praznujejo ga tudi njeni ljudje ... in z njimi zdravstveni delavci, tokrat še posebej babice.

Prav je, da se ob letošnjih pomembnih jubilejih babic in babištva na Slovenskem na več načinov spomnimo prav njih. Pogled z drugega zornega kota, s strani mame, ki je rojevala v času poroda države, naj bo častitljiva epopeja babištvu z moje strani.

V poletni julijski vročini je priletelo e-sporočilo, spomin na zanimiv dogodek, ki sem ga skoraj pozabila. »Prhutanja« – poseben opis posebnega dogodka, kjer je svoje posebne izkušnje opisala zame posebna ženska – profesorica **Marta Zabret**, legendarna »prfoksa« matematike na kamniški gimnaziji, kolumnistka in še veliko drugega. Besedilo je znova obudilo malce pozabljeno obdobje mojega delovanja kot nemogoče priganjalke ljudi, da pišejo v Utrip, in najbolj ključnega – rojevanja v posebnih okoliščinah.

Poleg lepih spominov na gimnazijske dni domačih dveh (nekdanjih) gimnazijcev, ki jih je Marta Zabret, tudi razredničarka našega drugorojenca, spravljala k pameti, in ne le matematični, naju povezuje tudi zgodba »Prhutanja«. Marti sem namreč pred več kot tremi desetletji predlagala, da svoje izkušnje z rojevanjem enega od sinov – ki je na vsak način hotel priti na svet v novi državi, objavi. In zgodba je pristala v našem Utripu. Marta Zabret o sebi za Onave pove: **»Poučujem matematiko v srednji šoli in se imam ob tem neizmerno lepo. Pišem zdravorazumske izkustvene kolumne za časnika Delo in Dnevnik. Izdala sem knjigo MaRtematične prigode. Pojem kevder alt, povežujem prireditve, recitiram. Sem mati dveh sinov in hčere ter žena gozdarja. Vsi veljamo za svojeglave, na kar sem ponosna. Verjamem v dobrobiti znanosti in se obenem bojim njenih zlorab«** (<https://onave.si/marta-zabret-specialistka-matematicega-izobrazevanja/>).

Preden se poglobimo v vsebino te posebne zgodbe, ki nam jo je prijazno odstopila, da jo, nadgrajeno verzijo, objavljeno pred dvajsetimi leti v Dnevniku, poobjavimo v Utripu, preberimo za okus nekaj njenih misli iz kolumn, ki jih piše že leta.

Kdaj odnos zavreči, skuriti, skompostirati in ga nadomestiti z drugim. In kdaj ga zašiti, zakrpati, mu vsaj odrezati rokave. Vsak naš odnos je tkanina. Vir: <https://www.delo.si/mnenja/kolumne/krpanje/>

Mi delamo z mladimi, toplimi, živimi ljudmi. Od oblasti pa veje sam hlad. <https://www.dnevnik.si/1042956956/objektiv-nova/intervjuji/marta-zabret-profesorica-matematike-mi-delamo-z-mladimi-toplimi-zivimi-ljudmi-od-oblasti-pa-veje-sam-hladz>

Šola za koronsko žico: Alo alo, kako smo? Vem, kje sem: v vicah. Izpred mojega obličja so čez noč izpuhteli dijaki, ki jih poučujem. Razblinila se je dvojna bela tabla, ki jo v vsaki uri vsaj dvakrat vso popišem (reditelj, kolikokrat moram še povedati, da začni brisati na levi). Ni prerivanja, objemanja, poljubljanja na šolskih hodnikih. <https://www.dnevnik.si/1042925782/slovenija/sola-za-koronsko-zico-alo-alo-kako-smo>

Absces na mojem mandlju je palček proti abscesom na mandljih družbe. Urgence ne damo, vzklikamo tudi pri nas v Kamniku. <https://www.delo.si/mnenja/kolumne/absces/>

Šolske predstave so dokaz, da mladi ob modrih in sposobnih mentorjih zmorejo narediti več in bolje od najetih odraslih <https://www.delo.si/avtor/marta-zabret/>.

Prhutanja

»/.../ Sreda, 26. 6.: Osrednja slovesnost ob razglasitvi samostojne slovenske države na Trgu republike v Ljubljani. Predsednik predsedstva Slovenije Milan Kučan svoj govor konča z besedami, ki dajejo slutiti prihodnje dni. Prvi tanki zapeljejo iz vojašnic v Postojni, Pivki in Ilirski Bistrici in potujejo proti mejnim prehodom z namenom, da bi ponovno prevzeli nadzor nad zunanjimi mejnimi prehodi SFRJ. Ob 14.30 odjekne prvi strel vojne za Slovenijo, ki ga sproži vojak JLA. /.../

Petek, 28. 6.: Poveljstvo V. armadnega območja JLA sporoči, da je izpolnilo nalogo zveznega sekretariata za ljudsko obrambo s tem, ko je vzpostavilo nadzor nad državno mejo v Sloveniji, zato ustavi vse vojaške aktivnosti, vendar to še zdaleč ni bilo res, saj so se spopadi kljub sporočilu nadaljevali. Letala bombardirajo Dravograd, Mursko Soboto, televizijski oddajnik na Nanosu, Kočevsko Reko, letališče Brnik, kolono tovornih vozil pri Medvedjeku, civilne objekte pri Šentilju ... Prvi žrtvi vojne za Slovenijo med novinarji sta avstrijska novinarka, ki zgorita v avtomobilu na letališču Brnik. Prekinjeni so vsi popravni, zaključni in sprejemni izpiti na slovenskih šolah na vseh stopnjah. /.../

Sreda, 10. 7.: Skupščina RS na skupnem zasedanju vseh zborov sprejme Brionsko deklaracijo. MMC RTV SLO (A. M.)

»Ob osamosvojitvi naše države je umrlo 78 ljudi: teritorialcev, miličnikov, civilistov, oficirjev armade in obveznikov JA. /.../ Za njih in njihove svojce so številke nepomembne. Ena žrtev bi bila preveč.« Nedeljski dnevnik (Tomaž Bukovec)

»Leto pred osamosvojitvijo je bilo do leta 2010 zadnje, ko smo zabeležili več kot 22.000 rojstev. V letih po osamosvojitvi se je namreč še približno 10 let nadaljeval trend letnega zmanjševanja števila rojstev, po letu 2003 pa je bilo število rojstev vsako

leto nekoliko višje. V 2010 se je na 10.000 prebivalcev rodil en otrok več kot leta 1991.«

»V letu 1991 so bili očetje navzoči pri 9,5 odstotka porodov.«

»Najpogostejša imena za dečke, rojene leta 1991, so bila Rok, Matej in Marko. Najpogostejša imena za deklice, rojene leta 1991, so bila Maja, Anja in Nina.«

Publikacija Sloveniji za 20. rojstni dan – slovenski statistiki, spletne strani SURS

Drugi julijski teden leta 1991 je; nekaj dni po zadnjem strelu desetdnevne vojne. Že se krešejo prva mnenja o tem, koliko mrtvecev je potrebnih, da si vojna res zasluži naziv vojna. Kot da je umiranje in trpljenje mogoče ublažiti ali napihnniti s številkami. Pa saj ne more razmišljati o tem; omamljena je od poročil in tiskovnih konferenc. V polprespanih nočeh zadnjih tednov je razgreti zrak migotal od negotovosti; z juga in vzhoda je bilo slišati bobnenje; tanki skozi Trzin in Mengeš so bili namenjeni proti letališču na Brniku, v Mostah so enega od njih zažgali; na srednješolskem centru je ravnateljica ukazala skriti rojstne podatke vseh polnoletnih dijakov, da jih ne bi vpoklicali; pa oni Marko, ki je lani maturiral, je zbežal iz vojašnice, kar čez ograjo je splezal in je zdaj doma ... Zdaj pa to zatikajoče se izzvenevanje in vračanje v tirnice vsakodnevnega pehanja, ki mu nihče ne verjame.

Od Kamnika do Ljubljane se cijazita že skoraj dve uri. Mimo Trzina ne moreta; na cesti so še barijade. Brat jo pelje v starem hrošču, pred njima je pritlikavo in prašno dostavno vozilo. Moža, ki gozdari nekje sredi radomeljskih gmajin, še niso uspeli priklicati. Pomikajo se korakoma; še peš bi šlo hitreje. Tovornjaček vsakokrat, ko spelje, ovije vse za seboj v gost smrdljiv črn oblak. Vroče je, kljub jutru kakih petintrideset stopinj v senci, v hrošču pa precej več. Poskuša objeti svoj trebuh, pa se ji ne posreči. Samo poboža ga. Gromozanski je; kar težko verjame, da je del njenega telesa. Pred odhodom od doma je prosila za tri posnetke, na katerih sta z očetom, ki je precej obilen možak, ampak v teh dneh se ne more meriti z njo. Onadva v hrbet, onadva od spredaj, onadva od strani. Vsak, ki si bo kasneje ogledoval fotografije, bo pri tretji lahko rekel samo uuul, saj njen profil tako zelo prekaša podobo drobcenega deteta, skritega v krhki materi, da vse druge oznake ostanejo brez moči.

Rok za porod je imela na dan, ko je izpred praga tetine hiše opazovala obstreljevanje stolpa na Krvavcu. Grmenje in dolgi vzporedni rumeni bliski. V globoki kleti stare sosedove hiše ji je mož uredil zaklonišče; z lopato ob vratih, s pisanim počitniškim ležalnikom na betonskih tleh in z nekaj deset litri vode v plastenkah ob stenah. Roditi bi se sicer dalo tudi v kamniškem zdravstvenem domu, ker je bilo v tistih dneh nemogoče priti do Ljubljane. Njen mož je kljub lokalnim zdravstvenim zagotovitvam v nekem orumenelem priročniku, gradivu za babice iz časov takoj po drugi svetovni vojni, navdušeno

prebiral poglavje Porod doma. Posebej pozorno in kajpak naglas je prebiral opozorila o anomalijah, ki zahtevajo vrhunsko izvedeno babico, in se ob tem oklical za eno od njih.

In zdaj še ta ničemur podobna pot v porodnišnico. Popadkov ni in ni. Otrok se je odločil, da se bo rodil v novi državi in v miru. Pametna odločitev za tako majhno bitje. Majhno, pa kaj še. Ker bo to njen drugi otrok, v majhnost novorojenčkov ni več povsem prepričana. Za pestovanje so res majhni, za iztisnje-nje na svet pa prav gotovo ne.

Zaloška, Šlajmerjeva, vhod v porodnišnico; končno. Spominja se nemira porodnišničnih hodnikov, vendar je ta nemir danes povsem drugačen od one-ga pred dvema letoma. Ob posnetkih sinočnjega televizijskega dnevnika se je poskušala živeti v občutja porodnic, ki so jih z novorojenčki na prsih umaknili v zaklonišče; zdaj selijo še zadnje poste-lje z materami in otroki vred nazaj na oddelke. Vse teka sem ter tja, bele halje so razpete in prhutajo, modre halje so zapete in ne prhutajo, le kak zgornji gumbek je zaradi vročine odpet. Seveda ona ob tem nehote pomisli na svojo brezobličnost in raz-merja, tako drugačna od običajnih.

Približno ve, kaj jo čaka v tisti navidezni zmešnjavi. Globoko vdihne in vstopi v sprejemno ordinacijo. Uleže se na nekakšen povoščen mesarski papir. Pri-vihra bela halja, v njej nekaj ogromnega, rdečelase-ga, mladega, s tri dni staro brado, najbrž čednega, s koroškimi naglasom. Veste, smo tukaj iz cele Slove-nije, ko je pa takole nanoslo. Vrata pozabi zapreti. Iz

rokavov se prikažejo ogromne medvedje šape, tudi gosto rdeče poraščene. Pomisli, da bi morale biti dimenzije ginekologovih dlani zakonsko omejene. Mudi se jim, tem šapam. Gotovo znajo biti sicer kljub velikosti nežne, toda zdaj nimajo časa. Zastoka in je okarana, ker ni sproščena. Po obstreljevanju sosed-njega hriba in prebiranju Poroda doma in ob ležanju na mesarskem papirju in pri odprtih vratih in z med-vedjo šapo v sebi je vendar vsaka sproščena, kaj?!

Jo pošljejo »na umetne«, ker je zaradi prometnih za-maškov prepoznana kot »pacientka iz oddaljenega kraja«. Nekaj časa razmišlja in vdano zaključi, da ji bodo popadke sprožili s kakim medicinskim zvar-kom in s tem preprečili, da bi naslednjo noč rodila v koloni sredi Mengša. Nekaj nadstropij više spet nič kaj prijazen pult s kovinskimi stremeni, pa spet bela halja, tokrat z drugo moško vsebino. Bomo poskusili, kako prime tale gel; gospa, kar noge na-razen. Spet nekaj kovinskega, kot nekakšna dolga žlica za čevlje. Še vedno bolje kot tista šapa, si misli in je pridna in tiha. O, pogledjte, kako so ji prijeli, se že odpira! Glave pri njenih nogah pritrjujoče kimajo. Pomisli, da od pasu navzgor v neki njihovi dimenziji morda sploh ne obstaja.

Popoldne je že; zdaj je na pravem delovnem pul-tu, v pravem nadstropju, belih halj je manj; ob njej je mož (priročnik je pustil doma; zaloti se, da gleda njegove šapaste roke in ugotavlja, da je ničla proti Rdečemu), na prizorišču se pojavi babica. Bliža se cilju in babica je ključna oseba. Ubogati, ubogati jo mora. Pa ne, ker bi jo sicer okregala; ona bo njen

vodič in krmar. Vodi jo večše in izkušeno, v trenutku najde prave vzvode, ki bodo omeščali njeno togost in prebudili tisto zatrto intuitivno v njej, kar bo olaj-šalo zadnje minute. Pritisnite zdaj! Zdaj pa ne! Vem, da vam telo govori drugače, ampak počakajte. Zdaj! Zdaj ne! Ve, ve; se spomni bolečin in slabo zacelje-nih brazgotin izpred dveh let. Babica krmari z gla-som in s pogledom in s svojo zbrano prisotnostjo. Samo en cilj ima v glavi; obe imata istega.

Pa smo, reče možu in njej. Zdravega fantka imate. Kakšnega fantka, se čudi mož, ki je, kdove zakaj, pri-čakoval deklico. Kar pogledjte, se ne da zgrešiti, prvi babica. Gospa, otrok ima štiri kilograme štiristo, vi pa ste brez raztrganine ali reza. Sem vam rekla, da se da, če me boste poslušali. In jo še enkrat pohvali. Pozabila je ime in obraz babice, pozabila, še preden je otrok shodil. Ime in obraz sta poniknila v meg-li nešteti vtisov prvih dni. Ena od ključnih svetlih oseb male drame se je še pred zadnjim aplavzom tiho umaknila v temo za odrom. Izza priškrnjene-ga zastora najbrž še zdaj kuka v dvorano nekega živ-ljenja in se smehlja. Morda sluti, da je pomagala še enemu zaupanju priti na svet, v katerem niti vojni ne verjamejo, da je vojna. Zaupanju v svet belih in modrih halj; zaupanju v mali gartlc pod Triglavom; zaupanju v nov dan, v katerem so dovoljene sanje.

Vir: Dnevnik, 23. oktober, 2012

Avtorica besedila Marta Zabret

Dovoljenje za poobjavo: E-sporočilo 24. 7. 2023: Spoštovana gospa Klemenc, strinjamo se s poobjavo Prhutanj avtorice Marte Zabret v vašem glasilu. Lep pozdrav, Miran Lesjak

Odvzem polne krvi pri krvodajalcu skozi različna zgodovinska obdobja (1875–2023)

ZDRAVKO KVRŽIČ

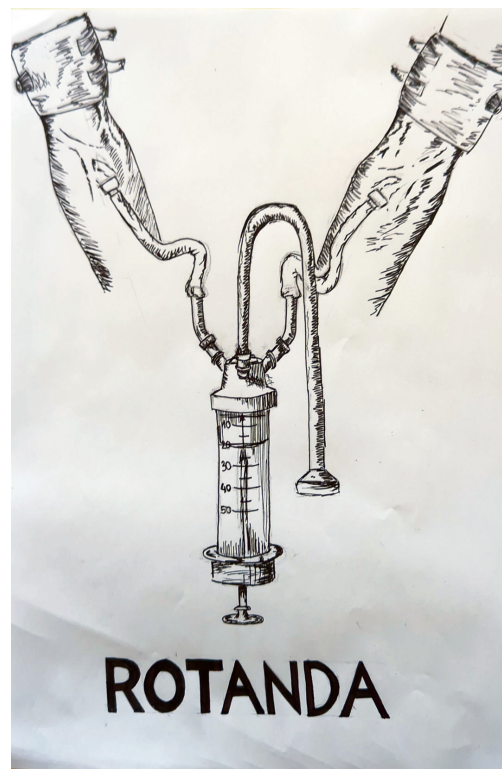
Krvodajalstvo je eno izmed najbolj plemenitih človeških dejanj za reševanje ogroženega življenja. Pri krvodajalstvu je možno darovati polno kri ali posamezne krvne sestavine. Polna kri je sestavljena iz rdečih krvnih celic, belih krvnih celic in krvnih ploščic, ki so vse suspendirane v tekočini, imenovani plazma. V prispevku sem na podlagi zbranih podatkov odvzem polne krvi razdelil na tri zgodovinska obdobja: prvo obdobje (1875–1945), drugo obdobje (1945–1999), tretje obdobje (2000–sedanjost). Članek je osredotočen na strokovno delo medicinskih sester v transfuzijski medicini iz Ljubljane, z omembo nekaj pomembnih zgodovinskih dejstev in dogodkov v svetu in za celotno Slovenijo.

Prvo obdobje 1875–1945

Za prvo obdobje so značilni skromni začetki na področju krvodajalstva in transfuzijske medicine z veliko pionirskih uspehov.

Prvo uspešno transfuzijo s človeško krvjo na Slo-venskem je izvedel primarij Franz Fux leta 1875 v ljubljanski bolnišnici na kirurškem oddelku. Vendar ni omenjeno, s katero metodo iz 19. stoletja je iz-vedel transfuzijo (Fux, 1875; Kvržič, 2022a; Kvržič, 2022b). Strokovnjaki so v 19. stoletju transfuzije izvajali z različnimi aparaturami in metodami, ki so združevale dva obtoka s preprostim zaprtim in neposrednim kanalom. Pri tovrstnih transfuzijah so uporabljali instrumentarije iz slonovine, stekla, srebra in kavčuka, za transfuzijo človeške arterijs-ke krvi, odvzete iz nadlaktne arterije ter iz arterije v arterijo z živalsko krvjo. Izvajali so tudi transfuzije iz vene v veno (Roussel, 1877). **Neposredna ali di-rektna transfuzija je zahtevala bližino krvodajalca in prejemnika. Posredna ali indirektna transfuzija ne zahteva takojšnje prisotnosti krvodajalca in vključuje fizični (defibrinacija) ali kemični nad-zor koagulacije za shranjevanje** (Chandler, Chin & Wohlauer, 2012).

V stari literaturi najdemo različne definicije o direktni in indirektni transfuziji. Navedbe o razlikah med njimi so bile včasih nejasne. Indirektno transfuzijo

Direktna transfuzija krvi z Rotando, 1925–1952
(Vir Lara Miholic Ilc)